

ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ НА ОСНОВІ ІНТЕГРАЦІЇ МИСТЕЦЬКИХ ЗНАНЬ

Соколова О. В.,

Інститут мистецтв НПУ імені М.П.Драгоманова

Анотація. У статті висвітлюється проблема створення нових сучасних підходів до організації теоретичної підготовки майбутніх учителів художніх спеціальностей на основі інтеграції мистецьких знань.

Ключові слова. інтеграція, інтегративне мистецьке знання.

Аннотация. Соколова О.В. Теоретическая подготовка будущих учителей художественных специальностей на основе интеграции художественных знаний. Статья освещает проблему создания новых современных подходов к организации теоретической подготовки будущих учителей художественных специальностей на основе интеграции знаний по искусству.

Ключевые слова. интеграция, интегративное художественное знание.

Annotation. Sokolova O.V. Theoretical training of would-be teachers of fine arts on based of integration knowledge. The article deals with problem of modern approaches to setting up theoretical training (based on integration knowledge) of would-be teachers of fine arts.

Key words. integration, integral artistic knowledge.

Постановка проблеми. Становлення сучасних науково-педагогічних теорій неможливе за межами інтегративних підходів. Сьогодні категорія інтеграції є фундаментальним принципом теоретичного обґрунтування знань і понять в усіх галузях гуманітарного пізнання. Особливо актуальним дане положення виступає по відношенню до пізнання художнього.

Інтеграція мистецьких знань на теоретичному рівні необхідна як логічна основа розуміння природи мистецтва і передбачає узагальнення і систематизацію знань про об'єктивно існуючі зв'язки художньої картини світу. На цьому рівні відбувається усвідомлення сутності понять художнього змісту, форми, стилю, жанру, художньої метафори, символу, алегорії, що потребує зіставлення за принципом аналогії і контрасту різних явищ мистецтва, порівняльного аналізу засобів художнього осмислення навколишньої дійсності, проведення паралелей між творами, близькими за своєю темою, сюжетом, стилем написання, жанровою і структурною композицією тощо [1, 146].

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідники проблеми актуалізації професійної мистецької освіти (О.Мелік-Пашаєв, О.Рудницька, Л.Рапацька, Т.Рейзенкінд, Г.Падалка, О.Шевнюк) справедливо вважають, що вивчення студентами навчального художнього матеріалу за таким великим обсягом та складністю може бути плідним тільки на основі його інтеграції та спрямування

у загальне культурологічне русло в умовах взаємодії принципів варіювання, комбінування, творчого підходу до пізнання художньої інформації. У цьому зв'язку **метою** даної статті є вирішення етапів формування інтегративних мистецьких знань; виокремлення умов педагогічно організованої навчально-пізнавальної діяльності, зумовлених особливостями інтеграції; висвітлення способів створення художніх узагальнень у процесі навчання.

Результати дослідження. Для пізнання інтегративних зв'язків важливо визначити види теоретичних мистецьких знань. Ними можуть виступати: 1) естетичні знання, що описують і пояснюють різні естетичні категорії і розглядають найбільш загальні питання естетичного і філософського знання, пов'язані зі світоглядом особистості; 2) мистецькознавчі знання, що описують і класифікують твори та їх ознаки, на основі яких відбувається їх об'єднання у стилеві течії і напрямки; 3) художньо-практичні знання, які аналізують художні процеси і формують систему особистісних оцінок мистецтва.

Перший етап інтеграції знань може базуватись на виокремленні загальних проблем, тем, розділів. Наприклад, з'ясуванні стилевих особливостей творчості композиторів, своєрідності художньо-образної мови різних видів мистецтв. При цьому створюється основне "ядро" знань, яке відіграє роль певного логічного стрижня. На другому етапі інтеграції відбувається взаємопроникнення окремих елементів знань з різних видів мистецтва і осмислення специфіки художнього синтезу [2, 118].

На основі аналізу інтегративної природи художнього пізнання можна зробити висновок: інтеграція мистецьких знань виступає особливою формою засвоєння художньої інформації, за якої пізнання предмета як єдиного цілого відбувається шляхом теоретичного та емпіричного синтезу інформаційних і чуттєвих елементів художньої мови, засобів виразності різних видів мистецтва на основі встановлених між ними взаємозв'язків. Процес пізнання і осмислення художніх явищ несе на собі відбиток інтегративних тенденцій в мистецтві, що спрацьовують на всіх етапах і рівнях його розвитку.

Можливості мистецтва збагачувати духовні сили особистості, вчити її переживанню глибокої єдності з усім світом і людством в цілому значно посилюються за умови досягнення існуючої спільності між окремими видами художньої творчості, яка визначається образно-символічною природою походження, прийомами і законами побудови, подібністю соціальних завдань і функцій. Найбільш ефективно цей процес може здійснюватись в умовах педагогічно організованої навчально-пізнавальної діяльності, оскільки навчально-пізнавальна діяльність – це ланцюг дій, основу яких складають сприйняття, аналіз, узагальнення отриманих уявлень, порівняння художніх явищ і аргументація естетичних суджень.

В самій системі мистецтв протягом її зародження, розвитку та функціонування, і в механізмах художнього пізнання історично закладено і психологічно обумовлено інтегративну єдність художніх процесів. У зв'язку з цим логічно припустити, що художня інформація за своїми властивостями і способами її пізнання також володіє інтегративним потенціалом і за певних умов перетворюється на інтегративне мистецьке знання.

Інтегративні мистецькі знання утворюються, згідно із законами інтеграції, в результаті взаємодії та взаємопроникнення елементів знань однорідних або різнопорядкових художніх інформаційних структур в єдиному естетичному середовищі. Отже, інтегративна специфіка мистецьких знань виражається через способи прояву якостей мистецького об'єкта стосовно інших, з якими він вступає у взаємодію.

Цей процес можна розглядати, умовно виділяючи два виміри художньої взаємодії, коли співставляються, вступають у взаємодію два або більше предмета чи явища мистецтва, або суб'єкт навчання через неповторно-індивідуальні способи і прийоми сприйняття намагається досягнути даний йому у відчуттях і переживаннях цілісний художній смисл твору. У першому випадку розумово інтегруються знаково-сміслові елементи художньої мови, елементи будови творів, засоби художньої виразності, стилістичні ознаки тощо.

у другому випадку інтеграція відбувається на рівні чуттєвих узагальнень особистісних художніх вражень, переживань, уявлень.

Такий двосдиний погляд на інтегративну природу художнього пізнання підкреслює роль суб'єктивного фактора в процесі усвідомлення результату навчання, що відображується в мисленні людини у вигляді теорій, суджень, понять, а також уявлень і відчуттів.

В процесі взаємодії знання стає педагогічно змінним, легко піддається трансформації з боку учасників процесу навчання – викладача і учнів, і залежить від їхніх особистісних відмінностей, рівня художньо-професійного спілкування з мистецтвом, індивідуальної емоційно-образної сприйнятливості тощо. Педагогічна змінність знання надає можливість комбінування різних його елементів в межах єдиного художньо – інформаційного простору в залежності від конкретних педагогічних цілей і завдань.

В художньо-педагогічній освіті формування цілісних мистецьких знань зумовлено, перш за все, інтегративним характером фахової підготовки і майбутньої діяльності вчителя. Системність (універсальність) знань виявляється у вмінні виділяти значення кожного прояву мистецтва в контексті цілого, у здатності бачити у творі відображення ідей і стилю відповідної історичної епохи, а також те особливе, що відрізняє це явище від інших. Універсальні мистецькі знання повинні стати невід'ємною якістю як досвідченого педагога, який "вільно читає історію людського духу по книзі інтонації, сприймає кожний стиль, жанр, твір, кожну клітинку мистецтва в контексті всієї культури", так і студента, який тільки-но підіймається до висот майстерності [3, 43].

Вивчення специфіки музики та її окремих жанрів – завдання, яке не може бути вирішено одним музикознавцем, якщо воно не спирається на загальні естетичні закономірності, бо музика специфічна по відношенню до загального у мистецтві. І навпаки, естетика тільки тоді може розкрити загальні закономірності мистецтва, коли вона бере до уваги і досліджує особливості усіх жанрів та видів мистецтва як їх загальні і специфічні особливості.

Організація теоретичної підготовки майбутнього вчителя означає, що студент ставиться в такі ситуації, в яких повинен вирішувати завдання аналізу й оцінки художніх явищ, які потребують використання конкретних понять та системи їх узагальнень. Для вироблення понять перш за все необхідно проаналізувати, порівняти між собою достатньо велику кількість однакових чи схожих предметів (творів мистецтва). При цьому послідовно розглядаються окремі властивості різних предметів і визначається, чим вони відрізняються один від одного (аналіз). Загальні для тих предметів якості відбираються і входять у зміст відповідного поняття (синтез).

Утворення системи взаємопов'язаних професійно-значущих узагальнень, вважає І.Немікіна, - найбільш ефективний засіб засвоєння теоретичних знань, а потім – практичних вмінь і навичок [4, 36]. “Знання як відображення дійсності в індивідуальній свідомості відбиваються у формі образів та їх узагальнень”, - вказував Ю.Самарін [5, 359]. Розвиток і узагальнення – є найважливішими елементами категоріального апарату філософії, багатьох наук й одночасно фундаментальними поняттями теорії мистецтва, що інтегрують велику кількість інших (тобто мають всезагальний характер). Проте і незважаючи на те, що розвиток та узагальнення присутні на всіх етапах формування творчого мислення, в мистецтві вони ще не ствердились як універсальні, що мають широке коло застосування. Узагальнення виступає як послідовна інтеграція рівнів структурування знань, тобто узагальнення – є розвиток, який досягає своєї єдності та відображує цілісність явищ.

Створення художньо-теоретичних узагальнень у навчанні відбувається шляхом синтезування елементів мистецьких знань на основі розкриття ключових ідей, теорій, законів мистецтва, проблем художньо-пізнавальної діяльності. В результаті такого підходу у студентів утворюється система певних художніх знань, що характеризує свідомість фахівців на даному етапі розвитку, зумовлює можливість відбору тих чи інших знань, потрібних для вирішення, як правило, кожного разу нового творчого завдання.

Використання принципів розвитку і узагальнення в навчанні – необхідна умова інтеграції спеціальних знань, запорука їх мобільності, рухомості та якісного засвоєння. Змістовні узагальнення реалізуються не тільки як теоретична, а й діяльнісна одиниця організації комплексного навчання студентів, і допомагають у вирішенні проблем науково-практичного характеру: 1) виявлення внутрішніх суттєвих відношень між окремими узагальненими явищами; 2) використання узагальнених понять [4, 37].

Виявлення внутрішніх суттєвих відношень між узагальненими явищами мистецтва виражається через категорії художнього образу, форми, жанру, стилю або творчого напрямлення. Узагальнення думок вчених з приводу поняття стилю дає підстави визначити, що воно має у мистецтві декілька значень. Можна говорити про особливості творчості, притаманної якомусь майстру, можна розглядати стиль як формоутворюючий фактор, який проиизує структуру окремого твору, його будову і ритм, характер образів, інтонації художньої мови або цілої течії. Наприклад, стиль реалізму, незважаючи на його своєрідність у різних видах мистецтва, це – завжди визначена форма, чітка будова, в якій виявляється прагнення до об'єктивності зображення, раціоналізму. І, навпаки, романтизм – відкрита форма, вільна композиція, тяжіння до глибоких контрастів та емоційності.

Отже, можна сказати, що категорія стилю в мистецтвознавстві у порівнянні з категоріями методу, форми, образу, змісту має більш універсальний та синтетичний характер. Інтегруючи всі елементи змістовних форм, стиль утворює нову якість, накладає свій відбиток на кожний з цих елементів і проявляється у кожному з них та у всіх разом. Він виявляє себе у творі і у творчості художника, формує течії і напрямлення. Тому в межах одного творчого метода можуть існувати стильові розгалуження, які обумовлені своєрідністю індивідуальної манери, творчого почерку художника, часовими, національними та іншими особливостями [6, 54].

Взагалі, адекватне розуміння категорії стилю – надзвичайно важливий фактор для формування уявлень про закономірності художнього розвитку. Не

випадково посилюється увага до стильового аспекту у всіх сферах художньої та музичної практики, зокрема, в галузі художнього професійного навчання. Функціонування й розвиток мистецтва з точки зору системи стильової інтеграції має виняткове значення для педагогічної інтерпретації художньої культури, бо підкреслює її значення як системи взаємопов'язаних структур і складає цілісність мистецьких різновидів.

На основі викладеного можна зробити висновок: інтеграція мистецьких знань на теоретичному рівні відбувається в процесі створення універсального понятійно-категоріального апарату мистецтва на основі синтезування смислових елементів художніх знань і художньо-теоретичного узагальнення внутрішніх суттєвих відношень між окремими явищами мистецтва, спрямованого на розкриття ключових ідей, теорій та закономірностей мистецтва за допомогою найбільш універсальних художніх категорій, як, наприклад, стиль.

Кожний мистецький твір, художня подія, або їх співставлення, розглянуті з таких позицій, підпорядковуються законам діалектичного взаємозв'язку і взаємозалежності складових процесу розвитку різних видів мистецтва й дають можливість: 1) визначити роль й місце явища в цілісній структурі художнього макрокосму; 2) простежити глибинні єдності, причинно-наслідкові зв'язки між художніми утвореннями різного порядку (різні види, жанри, форми, історичні та етнічні умови тощо); 3) сформулювати певний тип художнього мислення, якому притаманні риси прогностики, тлумачення, актуалізації самостійних пошуків, рухомості творчої думки, наскрізного погляду на вирішення художніх проблем, розширення діапазону осмислення аналітичних і синтетичних характеристик мистецтва.

Література

1. Рудницька О.П. Проблема інтеграції знань у контексті художнього сприймання//*Неперервна професійна освіта: теорія і практика* – 2001. – Вип.1. – С. 144-152.
2. *Взаємодія в педагогічному вузі і школі в музично-естетичному вихованні* – К.: КТІІ, 1984. – 153с.
3. Соколова О.В. *Основи інтеграції мистецьких знань: Теоретично-методологічний аналіз/Теорія і методика мистецької освіти* – К.: НПУ, 2001. – Вип.2. – С.40-48.
4. *Музыкальное образование и воспитание учащихся младшего возраста: содержание, формы, методы* – Свердловск, 1989. – 120с.
5. Самарин Ю.А. *Очерки психологии ума: Особенности умственной деятельности школьников* – М., 1962. – 504с.
6. Щолокова О.П. *Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя* – К., 1996. – 170с.